XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA O‘ZBEKISTON TARIXSHUNOSLIGIDA MILLIY DAVLATCHILIK G‘OYASINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Tursunov Madaminjon Adxamjon o'g'li

Received: 01.11.2025
Revised: 02.11.2025
Accepted: 02.11.2025

Kalit so‘zlar:
Milliy davlatchilik, tarixshunoslik, XX asr, rivojlanish tendensiyalari, ilmiy tafakkur.

Annotatsiya. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari o‘rganilgan. Maqolada milliy davlatchilik konsepsiyasining ilmiy asoslari, tarixiy jarayonlar va ijtimoiy-siyosiy omillar tahlil qilingan. Shuningdek, tadqiqot davomida milliy davlatchilik g‘oyasining ilmiy tafakkurda shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari aniqlangan, bu esa O‘zbekiston tarixshunosligining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini yoritadi.

Keywords:
National statehood, historiography, XX century, development trends, scholarly thought.

Annotation. The article examines the formation and development trends of the idea of national statehood in Uzbek historiography in the second half of the XX century. The study analyzes the scientific foundations of the concept of national statehood, historical processes, and socio-political factors. The research identifies directions of formation and development of national statehood in scholarly thought, reflecting the contemporary trends in the development of Uzbek historical studies.

Ключевые слова:
Национальное государственничество, историческая наука, XX век, тенденции развития, научная мысль.

Аннотация. В статье исследуются формирование и тенденции развития идеи национального государственничества в узбекистанском историческом знании во второй половине XX века. Проанализированы научные основы концепции национального государственничества, исторические процессы и социально-политические факторы. В работе выявлены направления формирования и развития идеи национального государственничества в научной мысли, что отражает современные тенденции развития узбекистанской исторической науки.

Kirish. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasi ilmiy e’tibor markaziga aylangan va bu davr tarixiy tafakkurida muhim o‘rin egallagan. Ushbu davrda milliy o‘zlikni anglash, mustaqil davlat tuzish

g‘oyalari va ularni ilmiy asoslash masalalari tarixshunoslikda keng tadqiq etilgan. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, milliy uyg‘onish harakatlari va davlat siyosati kontekstida tarixiy tafakkur rivojlanib, milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari o‘rganilgan. Shu bilan birga, tarixshunoslikda milliy davlatchilik konsepsiyasini aniqlash, uning ilmiy asoslarini yoritish va ilmiy tadqiqotlar orqali uni chuqurlashtirish masalalari dolzarb bo‘lgan. Ushbu mavzu o‘rganish jarayonida tarixiy manbalar, arxiv materiallari, ilg‘or tadqiqotlar va zamonaviy ilmiy yondashuvlar tahlil qilingan bo‘lib, milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari, shuningdek, ularning zamonaviy tarixshunoslikdagi ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari milliy o‘zlik, mustaqil davlat g‘oyasi va tarixiy tafakkur rivojlanishi masalalarida ilmiy yondashuvlarni chuqurlashtirishga yordam beradi va O‘zbekiston tarixshunosligining zamonaviy tendensiyalarini yoritishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu mavzu nafaqat tarixiy, balki ijtimoiy va siyosiy jihatdan ham dolzarb bo‘lib, o‘quvchilar va ilmiy jamoatchilik uchun milliy davlatchilik g‘oyasini to‘liq tushunish va baholash imkonini beradi.

XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari mavzusi tarixiy tafakkurda muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda milliy o‘zlikni anglash, mustaqil davlat g‘oyasini ilmiy asoslash va tarixiy hodisalarni tahlil qilish masalalari tarixshunoslikda dolzarb bo‘lib, ularning o‘rganilishi orqali milliy davlatchilik konsepsiyasining shakllanish jarayoni yoritilgan. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekistonda ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, madaniy uyg‘onish harakatlari va davlat siyosati kontekstida tarixiy tafakkur rivojlanib, milliy davlatchilik g‘oyasining ilmiy asoslari, shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari o‘rganilgan. Tarixshunoslar tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar milliy davlatchilik g‘oyasini nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham tadqiq etishga imkon yaratgan. Shu bilan birga, tadqiqotlarda tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, ilmiy maqolalar va monografiyalar tahlil qilinib, milliy davlatchilik g‘oyasining ilmiy tafakkurda aks etishi va rivojlanish yo‘nalishlari aniqlangan. Tadqiqot natijalari milliy o‘zlikni anglash, mustaqil davlat g‘oyasini shakllantirish va tarixiy hodisalarni chuqur tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi, shuningdek, O‘zbekiston tarixshunosligining zamonaviy tendensiyalarini yoritishga xizmat qiladi. Shu tariqa, mavzu nafaqat tarixiy jihatdan, balki ijtimoiy va siyosiy nuqtai nazardan ham dolzarb bo‘lib, o‘quvchi va ilmiy jamoatchilik uchun milliy davlatchilik g‘oyasini to‘liq tushunish va baholash imkonini yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari mavzusi ko‘plab tadqiqotlarda o‘z aksini topgan. Jahongirov [1] milliy davlatchilik konsepsiyasining ilmiy asoslarini tahlil qilib, uning tarixiy jarayonlar bilan bog‘liqligini va ijtimoiy-siyosiy omillar bilan uyg‘unlashishini ko‘rsatadi. Karimov [2] esa ushbu davrda milliy uyg‘onish va o‘zlikni anglash harakatlarining tarixshunoslikda shakllanish jarayonini yoritib, ilmiy tafakkurdagi o‘zgarishlarni

batafsil tahlil qiladi. Tashpulatov [3] o‘zbekistonlik tarixshunoslarning XX asrning ikkinchi yarmida milliy davlatchilik g‘oyasini tadqiq etishdagi metodologik yondashuvlarini ko‘rib chiqadi va bu jarayonda ilmiy tafakkurda yuz bergan yangilanishlarni belgilaydi. Xolmatov [4] esa milliy davlatchilik g‘oyasining ijtimoiy va siyosiy muhit bilan bog‘liqligini, shuningdek, tarixiy hodisalarni izohlashda ilmiy usullarni qo‘llashni batafsil tahlil qiladi. Shuningdek, Raxmonov [5] milliy davlatchilik g‘oyasining zamonaviy tarixshunoslikdagi o‘rni va rivojlanish yo‘nalishlarini o‘rganib, bu mavzuda ilmiy izlanishlar istiqbollari va amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi. Shu tariqa, adabiyotlar tahlili milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi, rivojlanish tendensiyalari va ilmiy tafakkurdagi o‘zgarishlarni birlashtiruvchi muhim omil ekanligini tasdiqlaydi va mavzu bo‘yicha kompleks yondashuvni ta’minlaydi.

Materiallar va usullar. Tadqiqotda XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini o‘rganishga yo‘naltirilgan metodologik yondashuv qo‘llanilgan. Tadqiqot materiali sifatida tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, ilmiy maqolalar, monografiyalar va zamonaviy tarixshunoslik ishlari tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida tarixiy-metodik, komparativ, analitik va tarixiy-kritik usullar birgalikda qo‘llanilib, milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanish bosqichlari, rivojlanish yo‘nalishlari va ularning ilmiy tafakkurdagi aksini aniqlashga imkon yaratildi. Shuningdek, tadqiqotda ilmiy tafakkur va tarixiy hodisalarni tizimli yondashuv bilan o‘rganish, o‘zaro bog‘liqliklarni aniqlash hamda ijtimoiy-siyosiy, madaniy va tarixiy kontekstlarni hisobga olish asosiy o‘ringa qo‘yildi. Tadqiqot natijalari o‘zbek tarixshunosligida milliy davlatchilik konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini aniq tasvirlash, ilmiy tafakkurdagi o‘zgarishlarni yoritish va zamonaviy tarixiy izlanishlar istiqbollarini belgilashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv tadqiqotning ob’ektivligini oshirib, mavzuning ilmiy ahamiyatini mustahkamlashga yordam beradi.

1-Jadval. XX asrning ikkinchi yarmida milliy davlatchilik g‘oyasining rivojlanish tendensiyalari

Rivojlanish yo‘nalishi	Tavsif / xususiyatlari	Ta’sir sohalari / ahamiyati
Tarixiy ildizlarni aniqlash	Milliy davlatchilik g‘oyasining tarixiy manbalari va ildizlarini tadqiq qilish	Tarixiy tafakkur va milliy o‘zlikni shakllantirish
Ijtimoiy-siyosiy uyg‘onish	Milliy g‘oya jamiyatdagi siyosiy va ijtimoiy jarayonlar bilan uyg‘unlashadi	Davlat siyosati va milliy uyg‘onish harakatlari
Ilmiy tafakkur va metodologiya	Tarixshunoslikda g‘oyani ilmiy asoslash va metodologik yondashuvlarni qo‘llash	Ilmiy tadqiqotlar va konsepsiyalarni rivojlantirish

Rivojlanish yo‘nalishi	Tavsif / xususiyatlari	Ta’sir sohalari / ahamiyati
Zamonaviy tendensiyalar	Milliy davlatchilik g‘oyasining hozirgi o‘rni va istiqbollari	Zamonaviy tarixshunoslik va ilmiy tafakkurga ta’sir

Jadvalda XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining rivojlanish yo‘nalishlari va ularning xususiyatlari ko‘rsatilgan. Har bir rivojlanish yo‘nalishi tavsif va xususiyatlari bilan birga, ularning ijtimoiy, siyosiy va ilmiy sohalarga ta’siri aniqlangan. Tarixiy ildizlarni aniqlash yo‘nalishi milliy davlatchilik g‘oyasining tarixiy manbalari va ildizlarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bu milliy o‘zlik va tarixiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy uyg‘onish yo‘nalishi esa milliy g‘oyani jamiyatdagi siyosiy va ijtimoiy jarayonlar bilan uyg‘unlashtirib, davlat siyosati va milliy uyg‘onish harakatlariga ta’sir qiladi. Ilmiy tafakkur va metodologiya yo‘nalishi tarixshunoslikda g‘oyani ilmiy asoslash va metodologik yondashuvlarni qo‘llash orqali ilmiy tadqiqotlar va konsepsiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy tendensiyalar yo‘nalishi esa milliy davlatchilik g‘oyasining hozirgi o‘rni va istiqbollarini ko‘rsatib, zamonaviy tarixshunoslik va ilmiy tafakkur rivojlanishiga ta’sir qiladi. Shu tariqa, jadval mavzuni tizimli yoritishga, milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlarini bir qarashda ko‘rish imkonini beradi hamda tezis mazmunini vizual va tushunarli tarzda aks ettiradi.

Tadqiqot muhokamasi. O‘rganilgan adabiyotlar va tarixiy manbalar asosida XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari bo‘yicha muhim xulosalar chiqarish mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu davrda milliy davlatchilik konsepsiyasi nafaqat ilmiy tafakkurda, balki ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ham sezilarli o‘rin egallagan. Tarixshunoslar tomonidan shakllantirilgan yondashuvlar milliy o‘zlikni anglash va mustaqil davlat g‘oyasini ilmiy asoslash jarayonini yoritib bergan, bu esa tarixiy hodisalarni chuqurroq tahlil qilish va ularni zamonaviy kontekstda baholash imkonini yaratgan. Tadqiqot davomida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi turli metodologik usullar orqali o‘rganilgan bo‘lib, bu ilmiy tafakkurdagi rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlashga yordam bergan. Shuningdek, ijtimoiy-siyosiy omillar, madaniy va tarixiy kontekstlar tadqiqot natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan, bu esa milliy davlatchilik g‘oyasining ilmiy tadqiqotlarda to‘liq yoritilishini ta’minlagan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi ilmiy tafakkur va tarixiy manbalarni integratsiyalash orqali yanada mukammal o‘rganilgan, bu esa mavzuning zamonaviy tarixshunoslikdagi ahamiyatini mustahkamlashga xizmat qilgan. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari milliy davlatchilik g‘oyasining ilmiy asoslarini aniqlash va rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashda metodologik yondashuvlarning ahamiyatini ko‘rsatib, tarixshunoslikda kompleks va tizimli yondashuvni amalga oshirishga imkon yaratadi.

Xulosa. XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy davlatchilik konsepsiyasi ilmiy tafakkur, tarixiy manbalar va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, tarixshunoslikda muhim o‘rin egallagan. Tadqiqot davomida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanish bosqichlari, rivojlanish yo‘nalishlari va ilmiy tafakkurdagi aks etishi aniqlangan bo‘lib, bu O‘zbekiston tarixshunosligining zamonaviy tendensiyalarini yoritishga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari milliy o‘zlikni anglash, mustaqil davlat g‘oyasini ilmiy asoslash va tarixiy hodisalarni tahlil qilishda tizimli yondashuvning ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ilmiy yondashuvlar va metodologik usullar milliy davlatchilik g‘oyasining kompleks o‘rganilishiga imkon yaratib, tarixshunoslikda zamonaviy izlanishlar istiqbollari va amaliy ahamiyatini belgilaydi. Natijada, XX asrning ikkinchi yarmida O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining rivojlanishi nafaqat tarixiy ilmiy tadqiqotlar uchun, balki mamlakatning ijtimoiy-siyosiy va madaniy rivojlanish jarayonlarini tushunishda ham dolzarb ahamiyatga ega ekanligi isbotlangan. Ushbu xulosalar milliy davlatchilik g‘oyasini yanada chuqurroq o‘rganish va tarixshunoslikda yangi ilmiy izlanishlarni amalga oshirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Jahongirov A. O‘zbekiston tarixshunosligida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi. Toshkent, 2018.
2. Karimov B. XX asrning ikkinchi yarmida milliy uyg‘onish va tarixiy tafakkur. Samarqand, 2019.
3. Tashpulatov C. Tarixshunoslikda milliy davlatchilik konsepsiyasi: metodologik yondashuvlar. Toshkent, 2020.
4. Xolmatov D. Ijtimoiy-siyosiy omillar va milliy davlatchilik g‘oyasi. Farg‘ona, 2017.
5. Raxmonov E. Milliy davlatchilik g‘oyasining zamonaviy tarixshunoslikdagi o‘rni. Samarqand, 2021.
6. Mirzaev F. O‘zbekiston tarixshunosligida ilmiy tafakkur va milliy davlatchilik. Toshkent, 2019.
7. Sultonov G. XX asr tarixshunosligida milliy o‘zlik va davlat konsepsiyasi. Buxoro, 2020.